boni úr' fölfedezése csupán a' mulattató, vagy egyszersmind hasznos találmányok közé tartozik-e? Melyekről mindazonáltal, mint már megjegyzettem, alaposabb isméret nélkül elhatározó ítéletet hozni nem lehet.

GYŐRY SÁNDOR,
m. t. társasági r. tag.

AZ ARÁBIAI BEDUÍNOK ÉS WAHABIAK.

Burckhardt János Lajos, lausanni születés, a' londoni afrikai társaság' költségén Egyiptomon keresztűl Afrika' belsőbb részeibe lévén küldve, míg ezen útra megindulhatott, Mekka' városát és Arabországot látogatá meg. Ezen semmi más európai tudóson nem történt szerencsére csak az által tehetett szert, hogy az arab nyelvet olly tisztán, az izlam hittanítást és szokásokat olly tökéletesen tanulta meg, hogy egyszer kétség támadván izlam hitsorsos voltáról, két arab tudós szoros vizsgálat után őt valóságos, még pedig nagy tudományu muzulmannak vallotta. Meghalt Kahiróban 1815ben harmincz esztendős korában, 's a' mohammedánoktól fényes pompával takarítaték el. Irományait azonban már az előtt küldte be részenként Londonba az afrikai társaságnak, melly azokból később 's ugyan először „*Travels in Nubia* 1815." (Nubiai utazás 1815ben, London 1819.), azután „*Travels in Arabia, comprehending the Hedjas or Holy Land of the Musulmans*" (Arabiai utazás, magában foglalván a' Hedzsaszt vagy a' mohammedánok' szent földét. London 1829.) czím alatt két munkát ada ki, legujabban pedig: *Notes on the Bedouins and Wahabys* (Jegyzések a' beduínok és wahabiakról. London 1830. 4.) Ezen

munka nem annyira az arab népek' szokásai', erkölcsei' és rendtartásainak rendszeres előadása, mint inkább egyes észrevételek' és tapasztalások' gyüjteménye; mellyből ha némellyeket itt közlünk, hiszszük, olvasóink előtt nem teszünk kedvetlen dolgot.

A' beduínok, vagy vándorló arabok, különös fajt formálnak, 's úgy látszik, hogy a' legrégibb történetirási emlékek óta mindig úgy éltek, mint most: részvétlen tanúi a' föld' egymást érő különféle változásainak, hatalmas országok' emelkedésének és romlásának. Megfordultak ők nem egy nemzet' szomszédságában, melly maga idejében a' legmüveltebb nemzetek közé tartozott; még is a' legjelesb irók is, kik ezen barbar nép' szokásairól emlékeznek, a' belső Arabországról semmi közelebbi tudósítást sem nyújtanak. Ők ezen országot úgy képzelék, mint ha teli lett volna csupa fínom illatu bokorral és csillogó drágakővel, millyenek déli részei díszeskednek. A' tömérdek pusztaság' kóborló urai pedig csak egy oldalról ismertettek, mellyről ők igen is szerettek mutatkozni: mint vad és törvénytelen kóborlók, kiknek minden embert szüntelen fenyegető kezök hasonló ellenséges indulatot gerjesztett irántok.

A' beduínok' természetében gyakran nagy contrast vétetett észre, de senki sem tudta még igazán, miként történhettek 's következhettek bennök olly ellenkező változások egymás után váltogatva, mi okból fogadtatott legyen ugyan azon személy, a' körülmények' legcsekélyebb változása miatt, legnyájasabb vendégszeretettel, vagy pedig kiraboltatott 's minden irgalom nélkül megöletett. Burckhardt ezt tökéletesen megmagyarázza, 's a' mit előtte senki sem tehetett, egész világossággal mutatja azon viszonyt, melly az arab charakter' fő vonásaiban uralkodik.

Legszebb tulajdonsága az arabnak a' vendégszeretet. Ezen erény minden eredeti 's külön élő népfajokban tündöklik, de bizonyosan sehol sem gyakoroltatik nagyobb mértékben 's lelkesebben mint az arabok

közt. A' vendég' belépése az arab' sátorába mindig ünnepet okoz: bárányt ölnek, öszvehíják a' szomszédokat, 's megvan a' vendégség. Némelly vidéken a' tanyák' gazdái szintúgy lesik a' feléjök közelítő utast, 's a' ki azt legelőször észrevenni boldog, nagy örömkiáltással vendégének, sajátjának fogadja; úgy annyira, hogy gyakran az efféle sajátság felett czivakodás is támad. Egy seikről beszélik, hogy egyszer nem lévén a' vendéget mivel fogadnia, 's véletlenül lepetvén meg némellyek által, kedvencz kanczáját akarta levágni 's már meg is kötözte, mikor épen eleséget hoztak, mellyre számot nem tarthatott. Valaki azt hallotta egy arabtól, hogy ő, ha ellensége lépne be sátorába, azt is szívesen fogadná. Mindazáltal úgy látszik, hogy a' vendégszeretet, számos rendszabás' tárgya 's válogatás nélkül minden embert illetvén, nem annyira tiszta szivességnek, mint inkább valami kényes becsületérzésnek gyümölcse, mellynél fogva az arab nagyon fél a' megszólástól, ha valaha e' részben a' szokásnak meg nem felelne. Azonban még sem határtalan e' vendégszeretet. Három nap és nyolcz óráig számot tarthat reá a' vendég; ennek multával el nem küldik ugyan, hanem már alkalmatlan jelenléte és csak látogatásnak vétetik.

A' lopás legalább szinte olly dicsőséges az arab előtt mint a' vendégszeretet. A' beduínok igazi tolvajnemzet; meglopják barátjokat valamint ellenségöket. Minden gondjának egyetlenegy tárgya a' rablás. Tolvajnak mondatni a' fiatal vitéznek dicsőség. Semmi sem ad neki nagyobb tekintetet, mint a' törökökön, vagy frankokon űzött prédálás; melly végre gyakran az egész tanya öszvecáll. A' harczos arabok azokat is megfosztják, kiket valami gyanuba vettek, vagy barátjaikat is: még pedig néha mindnyájan ugyan azon egy tanyának tagjai. Mikor orozni készül az arab, csak azt mondja feleségének vagy hugának: egy zsák lisztet és sót készítsen, 's ha kérdezik, hova megy? azt feleli röviden: „a' hova az isten vezet"; 's evvel minden további kérdezkedésnek véget szakaszt. Öszveáll-

ván hasonló szándéku barátaival vagy rokonival, keresztül kasul nyargalnak a' tágas pusztákon, orozva közelítenek valami szomszéd tanyához, 's belé lopóznak, mikor annak lakói mélyen alusznak. Egyik vakmerő ifjoncz közelget, magára huszítja a' tanyát őrző kutyákat, 's megfutamodván, jó tova a' tanyától elcsalja. Egy más legény oda csúszik a' tevék közé 's kötőfékjeiket elvagdalja, mire a' tevék szokás szerint minden zaj nélkül fölkelnek. Egy harmadik azonnal megragadja néhány jó erős teve' farkát 's vágtatva hajt el; a' többi utána, 's így néha 50 darab tevét is elhajtanak.

Ezen két ellenkező gyakorlás, a' vendégszeretet és rablás közt, mintegy a' mesgyén áll az úgynevezett *dakhail*, vagy a' pártfogás. Mihelytt a' beduín valakinek ezen szentséges igéretet megteszi, azonnal személyét és vagyonát, nem csak annak ellenséges indulata és haszonleső kiváncsisága ellen teszi a' legnagyobb bátorságba, hanem a' mennyire tőle kitelhetik, mások ellen is védelmezi; sőt ha még is valami kárt vallott, gyakran ezt is kipótolja. A' vendégszeretet és a' pártfogás majdnem egy természetü, ugyan azon ideig tartatik, t. i. három nap és nyolcz óráig, mellynek lefolyta után a' pártolt ember bátorságát másutt kénytelen keresni. Burckhardt szerint épen a' legvadabb tanyákon, a' legveszedelmesb tolvajok közt, legelevenebb a' becsületérzés, legszentebb a' pártfogás.

Ezen két ellenkező tulajdonsága az arabnak különös zavarba jut, mikor valami tolvajt kap rajta a' lopáson tanyájában. A' szegény *harami* (tolvaj) siet *dakheilt* kiáltani, 's egykét pillantat elég ennek megnyerésére. De minthogy lehetetlen, hogy az efféle cselekedet mindig büntetlenül maradjon, különféle fogással élnek, hogy a' tolvajt e' szentséges pártfogástól megfoszszák. Minden privilegium, mellyet a' fogoly vagy rab („*rabiet*“) olly könnyen használhat, csak keservesebbé teszi sorsát. A' *rabat* (az elfogó) foglyának legelőször is kezét lábát megköti, azután jó erős bot-

tal addig veri, míg azt kiáltja: „*yeneffa*“ (nem kell). Ezen szóval a' rab lemond minden jusáról, 's a' *rabatot* a' szentséges *dakheil* alól feloldja. De szerencsétlenségére a' *yeneffa* is olly szentséges, hogy csak egy személyre és egy napra való, 's e' szerint minden nap el lehet rajta verni a' *yeneffát*. Van még más, sokkal keményebb mesterség, mellyet a' *rabiet* ellen használnak, hogy minden alkalomtól az olly könnyen megszerezhető pártfogásra elzárhassák. Gödröt ásnak neki, olly hosszút, a' millyen ő maga, 's belé fektetik, kezét lábát karókhoz lekötve; a' haja, varkocsba fonva, hasonlóképen jobbra balra karóhoz köttetik. Ráhánynak azután buzával vagy más holmivel megtölt jó nehéz zsákot, 's addig tartják e' nyomorúlt helyezetben, míg jó kiváltást vagy tőle, vagy rokonaitól ki nem csikarnak. Ha tovább viszik a' sátorfát, a' rabot, bőrbe borított fővel, teve' hátára erősen lekötik, hogy senki rá ne ismerjen. A' *rabat* azonban szüntelen aggódik miatta: mert ha a' *rabiet* bár gyermekhez is csak a' körme' feketéjével hozzá érhet, vagy egy darab ruháját rá vetheti, 's mondhatja: „*védenczed vagyok*“, azonnal vendéggé válik 's mehet szabadon és megajándékozva a' hova tetszik. Mások is vagy barátságból vagy könyörületből módját ejtik a' *rabatot* megcsalni 's a' rabot megszabadítani. Egyszer valaki egy egyiptomi szilvát (datolyát) harapván, felét a' *rabatnak* adá, más felét pedig a' *rabietnek*, kiről nyomban azt hozák hirül a' *rabatnak*, hogy már nem rabja, hanem vendége és védencze. A' rabnak rokonai szintúgy iparkodnak rajta segíteni. Valami asszony, többnyire a' *rabiet*' anyja, koldus ruhában menvén a' tanyára, beszól valami arabnak sátorába. Megtudván aztán, hol legyen fia elrejtve, csendes éjtszaka felkeresi 's egy czérnaszálat tesz a' szájába 's addig futtatja a' gombolyagot, míg a' legközelebbi tanya' gazdájának ölébe vetheti, vagy mellékhez kötheti, felkiáltván: „Nézz rám az isten' és tenmagad' szerelméért: ez az ember a' te ótalmad alatt

vagyon." A' felesbedő arab mindjárt tudja miesoda, tüstént felkél, 's felhajtván a' gombolyagot rá akad a' boldogtalan *haramira*, 's ott a' sátor' gazdájának megmondja hogy *rabietje*, kitől jó kiváltást reménylett, a' *dakheil'* szent partfogása alatt vagyon. Egyébiránt ha a' sok kín megrontja a' rab' egészségét 's élete veszedelemben látszatik lenni, a' *rabat* is alább száll a' váltópénzzel: különben nem csak semmit sem kaphat, hanem véres vétekbe is keveredhetik.

A' magányos bosszuállás, a' vér' jusa és a' vér' díja, nem találtatnak egyedűl az arabok közt. Így van ez minden községben, hol a' kormány és törvény még nem vehette elejét: mindazáltal, úgy látszik, sehol sem gyakoroltatik olly rendszeresen, mint az araboknál. A' Korán a' vérjust csak a' vétkesre szorítja, de erre a' beduínok semmit sem hajtanak: ők a' vérmiatti bosszuállást és lakolást mind a' két fél' egész rokonságára terjesztik ki. Burckhardt táblákat rajzolt a' vérjus' ágazásának megmutatására, mellyekből kitetszik, hogy oldalaslag az ötödik ízen túl nem terjed, egyenes származásra nézve pedig soha meg nem szünik, míg elégtétel nem adatik. A' rendes, vagy inkább egyedűl dicsőséges elégtétel a' gyilkosnak véröntése, vagy mind azok' megölése, kik a' *khomseban* részt vettek. De az első három nap nem szabad a' gyilkost bántani, a' ki az alatt megszökhetik. Mindazáltal pénzzel is meg lehet a' vér' díját váltani; sőt épen illyenkor mutatkozik a' legalább való fukarság. Mindig találkoznak jó emberek, kik az ellenséges feleket megbékéltetik, 's a' *deszi* vagy a' vérdíj felett megalkusznak. A' díj közönségesen 50—100 darab teve, melylyet valamennyi rokona és czimborája a' gyilkosnak, kik emberét-megölte pajtásukban büszkék, fizetnek. Mihelytt megegyez a' két fél, azonnal öszvejönnek hozzájok-tartozóikkal együtt, egy nőstény tevét levágnak, áldomást tartanak, 's utóljára a' vétkes, fejér kendőt kötvén lándzsájára, jeléül hogy a' díjt megadta, ezután bátor.

A' beduínok szüntelen háborúban élnek egymás közt. A' seik' (a' tanya' gazdája és előljáró) legfőbb gondja a' szomszéd ellenségi tanyákat szemmel tartani és semmi alkalmat el nem mulasztani, hogy könnyen rajta eshessenek 's gazdag prédára szert tehessenek. Mindazáltal közönségesen azt tartják, hogy a' beduínok nem igen szeretnek veszedelembe bocsátkozni, 's elég kicsiny számu ellenség előtt megfutamodni készek, mihelytt ez ellenállásra kedvet mutat. Burckhardt szerint azonban ez csak akkor történik, mikor egyedül prédára indulnak ki; mert a' prédálást úgy nézik, mint valami kereskedést, mellyből az okos ember minél több hasznot 's minél kevesebb bajt igyekszik szerezni. Egészen mások ők a' tanyájok' becsületéért vagy szabadságáért viselt harczokban, hol a' legfényesb bátorságot és vitézséget mutatják.

Burckhardt a' beduínok' házassági életéről is bizonyosabb hírt ad, mint a' a' mit eddig hallánk. A' házasulandó legelőször is választottja' szüleivel alkudozik, vagy válogatott ajándékban vagy bizonyos summa pénzben. Mi már a' mennyasszony' megegyezését illeti, egy helytt azt mondja, hogy nélküle a' házasság meg nem eshetik, másutt pedig, hogy az csak akkor tudja meg, kihez megy, mikor *abhába* vagy menyasszonyi ruhába öltöztetik, 's férje 's az ő barátja megragadják 's amannak sátorába viszik. Az elsőbb eset jobban illik az egyszerü természethez. Arabországban a' szeretet szebb alakban 's nagyobb tüzben tündöklik, mint a' török városokban, hol a' számos hárem' ura más köteléket nem ismer, mint testi érzelmet. Szokott képzeletink mellett a' keleti népekről, egy kicsinyt furcsának tetszik, hogy az arabnak csak egy felesége legyen. Ellenben igen sürüen gyakorolják a' prófétaengedte önkényes elválást. Burckhardt látott nem egy 45 esztendős beduínt, ki már 50 feleséget is tartott, egyiket a' másik után. Mindazátal sok boldog házasság vagyon köztök: 's úgy látszik hogy a' gyakor elválás nem annyira meg nem férhető házas társak miatt

történik, mint inkább zabolátlan büszkeség és kicsapongó szenvedelem miatt. Egy szerencsétlen szokás uralkodik nálok, t. i. hogy házassági czivódásokban a' szomszédot szokták birónak választani: 's mivel a' feleség többnyire többet és sebesebben tud beszélni, ura, veszni látván pörét, megharagszik, 's kimondja hirtelen „*ent taleka*"-ját: visszavehetlen két szócska, melly által az elválás megvan örökre.

A' seik' birói hatalmáról is többet tudunk Burckhardt által, mint eddig tudtunk. Azt vélték közönségesen, hogy a' seik igazán patrirachai és atyai, de egyszersmind olly határtalan hatalommal bír, mint a' török zultán. És valósággal ollyannak is mutatkozik a' törökök előtt, kik látják őt tanyája' külső viszonyait kormányozni, 's meghatározni, merre és hova menjenek a' portázók: egyébiránt mindenki tökéletesen szabad. Ha a' seik a' legszegényebb beduínnak goromba szót találna mondani, nehezen kerülne el szintolly feleletet. Neki senki nem adózik: minden jövedelme áll az őt illető részben a' prédából, a' karavánok által fizetett bizonyos vámból és némelly zsarolásokból a' határos gyengébb tanyákon.

Még egy más személylyel is megismerkedünk, kinek eddig a' nyugaton nevét sem hallók. T. i. ez az *agid*, legnagyobb befolyásu ember, félig pap, félig vezér. A' beduínok legalább erősen hiszik, hogy a' melly ütközetben az agid nincs jelen, nem győzhetnek: melly véleményből neki nagy haszna van.

Általános itélete Burckhardtnak a' beduínokról alkalmasint részrehajló mikor azt mondja, hogy az a' legnemesebb nemzet, mellyet életében látott. Azonban ő is megvallja, hogy ugyan azon haszonlesés és pénzhez ragaszkodás, melly az egész Levantban tapasztaltatik, a' beduínokban is megvan, 's hogy az arab pusztákon épen azon hazugság, csalfaság és hamisság uralkodik, melly Syria' kereskedő városait dísztelenìti. Ezen hibájokat azonban helyre üti nagylelkü vendégszeretetök, az esküvés' szentsége, 's a' szabadsághoz

való ragaszkodás. A' legszegényebb beduín, alacson sátorában 's rongyos köpönyegében, nem ismer semmi felebb valót, 's megvető szemmel néz le az egyiptomi pasa' pompájára. A' hazaszeretet' leghevesb tüze ég a' beduín' szivében: azon elszánás és áldozat, mellyre ő tanyája' boldogságáért kész, Burckhardt szerint, minden képzeletnél nagyobb. Mikor sem nyereség sem haszon nem csábítja, a' beduín szeretetre méltó is lehet: víg, elmés, jó kedvű 's tiszta eszű, kedves uti társ; jó kedvéből sem fáradság, sem ínség ki nem veheti.

Elmebeli tehetségére nézve a' beduín egészen miveletlen; ritka ember tud köztök olvasni és írni. Mindazáltal még találkozik jó talentom, melly a' természet, a' szeretet, a' honi föld, a' vándorló élet' viszontaggai által olly költeményekre fakad, millyeknél szebbet a' legmiveltebb nemzeteknél is ritkán hallani. Tanácskozásban, hol egyedül okoknál fogva győzhetnek, szép szónoki ügyességet mutatnak. Társalkodási beszélgetésökben is, noha ritkán és csak röviden szólanak, még is több ész és józan itélet van, mint más keleti népek' özön beszédeikben.

Házi gazdaságok felette egyszerü. Kecskebőrrel fedett 's kétfelé, férfiak' és asszonyok' lakására osztott sátor a' lakások; egy *abha* vagy is pamut köntös és posztó köpenyeg vagy inkább szűr a' ruhájok, 's ez is többnyire rongyos; egy kis tészta vagy lepény téjjel vagy vajjal leöntve ételök, hanemha vendégök' kedvéért bárányt ölnek. Egyébiránt gazdagot és szegényt külsejéről nem lehet egymástól megkülönböztetni.

Azon szép fajta ló, melly Európában arab név alatt olly nagy becsü, nem mindenütt tenyészik Arábiában, noha minden arab nagy kedvellője a' szép lónak, hanem csak Syria' és Euphrates' kies és zöldellő vidékén. A' ló nincs olly nagy, mint az egyiptomi vagy syriai; de szépségére, elevenségére és tüzére nézve, nincs párja a' világon. Az arabok öt fajtát számlálnak, melly a' prófétának ugyan annyi kedvencz kan-

czájától származik. Ezt ugyan ritkán lehet oklevelekkel bebizonyítani, de elég, ha van róla hagyomány, 's a' szomszéd tanyák annak ismerik. Hanem ha Baszorába viszik a' lovat eladni, akkor egész származásáról bizonyságlevelet készítenek, hosszas és pompás tollal. Burckhardt azt hiszi, hogy igazi szép ló ott alig van több két száznál, és hogy tán soha egy sem adatott legyen el a' külföldre. Az európai arab fajta lovak többnyire Syriából 's más határos országokból valók, hol szinte jól neveltetnek, de, még sem úgy, mint Arabországban. Legnagyobb lóvásár Baszorában tartatik, Keletindia felé.

A' ló csupa pompára való; igazi társa és istápja a' beduínnak a' teve. Nedzsed nevű tartomány, a' beduínok' fő lakhelye, a' tevének is valóságos hazája, a' miért az arabok teve' tengerének nevezik; sehol sem neveltetik olly könnyen, sehol sem nő szebbre, de sehol sincs olly kevés bajnak alá vetve, mint itt; más tartományokba is innen hajtják. A' teve nem mindenütt birja egyformán a' szomjuságot. Egyiptomban, hol minden nap ihatik a' Nílusból, egy napnál tovább sem bírja; Anadoli' harmatos rónaságin legfelebb két nap; egész Arabországban négy nap', az Egyiptom és Szennár közti pusztaságon pedig kilencz napig is ellehet víz nélkül. Igaz ugyan, a' teve sokat szenved a' szomjuság által; azonban még is megbirja, 's ritkaból ki az úton. Burckhardt erősen vív azon Európában közönségesen elterjedt bal velemény ellen mint ha az arab gyakran csak azért vágná le tevéjét, hogy a' gyomrában levő vizet megihassa. Szerinte a' teve' gyomrában igen kevés víz vagyon, ha már egy két nap nem ivott, 's ollyankor a' gazdájának még nincsen rá szüksége: különben pedig, a' néhány csepp víz korántsem pótolhatná ki azon kárt, mellyet a' barom' veszte okozna. Inkább úgy látszik, hogy e' teve, szomjuság' idejében saját púpjából él. Mikor elegendő étele itala van, hamar megkövéredik, 's faggyúja a' hátán olly púpot formál, hogy magossága néha az

egész barom' magosságának negyedrészével felér. Hosszas utazás és szomjuság által a' púp egészen elenyészik, 's akkor a' tevé megsoványodván, míg púpja újra meg nem nő, minden útra alkalmatlan.

A' wahabiakról igen nevezetes ismertetéseket ad Burckhardt. A' közönséges vélekedés, mellyet az útasok a' wahabiakról gerjesztettek, azt tartá, mint ha ők a' törökökkel szüntelen háborúban volnának, 's Mahomet' vallása' kiirtására törekednének. Niebuhr a' wahabiak' vallásáról azt mondja, hogy az egészen új, melly Mahometet nagy szónoknak vallja ugyan, de prófétának nem; Lord Valentia pedig, elbeszélvén Mekkának a' wahabiak általi elfoglaltatását, ezen történetet úgy tekinti, mint egyenesen az Izlam' gyökerén ejtett vágást. Burckhardt ellenben azt hiszi, hogy Abdul-Wahab' fő és egyetlen czélja volt, a' vallást egyenesen azon egyszerű állapotba visszahelyhetni, mellyben Mahomet' és első követői alatt volt. Két wahabi követ Kahiróba érkezven 1815-ben, az alkirály e' legtudósabb ulemák által beszélgetést tartatott velök, 's az ulemák utóljára azt vallák, hogy legkisebb eretnekséget sem találhatnak bennök: pedig egyikökről azt mondták, hogy hitéhez igen hevesen ragaszkodik. Azon visszaélések, mellyeket a' wahabiak ki akartak irtani, nincsenek az Izlam' szent könyveiben, hanem későbbi toldalékokban. Mahometet nem tarták ugyan isteni lénynek, mindazáltal róla szinte egy értékü kifejezésekkel szólottak. A' többek közt minden városnak volt valami saját szent seikje, kinek sírjánál felette pompás és költséges tiszteletet tartának; azonkivül a' pipa és a' czifra, kivált a' selyem ruha olly botránkoztató dolognak látszott a' wahabiak előtt, hogy kiirtására egész erejökkel iparkodtak. Minden városban, mellyet hadaik elfoglaltak, legelőször is a' helység' szentjének sirboltját ronták le; Mekkában Mahomet', a' felesége', bátyja' 's unokái' templomait azon módon; de medinai pompás sirboltját nem birták lerontani, 's többen, kik e' végre tetejére felmásztak, le-

bukván agyon ütötték magokat, a' medinaiak pedig mennyei haragot, csodát láttak benne. Mekkában valamennyi pipát, szárastúl rakásra hányván, megégettek. Nem csoda tehát, hogy a' törökök, látván legmélyebb tiszteletök' tárgyait, 's szeretett szokásaikat illy kegyetlenül üldöztetni, a' wahabiakat utálatos új hitfelekezetnek tarták, mellynek egyetlen törekedése a' profétának és szent vallásának vég veszedelme.

Egyedül a' vallás' tisztításával foglalatoskodván a' wahabiták' fejedelmei, azt találták, hogy legjobb lesz, ha egész Arabországban csak egy fejedelem uralkodik. Abdel Aziz és Ibn Szaud legnagyobb előlépéseket tettek. Azt mondják, hogy Abdel Aziz csak hét tevével indult a' hadba, de sok apró győzödelem 's utána következett számos megtérítés által, részszerint ő, de még inkább Ibn Szaud lassanként valamennyi arab népséget meghódítának. A' beduínoknak azonban meghagyák függetlenségöket a' pusztaság' belső részeiben; seikjök inkább vazallusi mint jobbágyi viszonyban lévén a' fejedelem iránt. Ezen változtatás az arabokra nézve igen hasznos vala, mivel a' belső háborút, véres bosszuállást, lopást, halálos gyülölséget nagyobbára megszünteté, valami tudományt terjeszte, 's köz törvényszéket alkota, mellyeken tudós alkalmatos kádik vagy birák törvény szerint ítéltek.

A' wahabiak' hatalma 1803 és 1804ben érte el legfőbb polczát. Mekka és Medina el volt foglalva; Leheja és Hodejda gazdag kikötő városok kiprédálva; innen Jemen, onnan Syria és Euphrat' kies vidéke nyitva. Még is úgy látszik, hogy soha sem volt hatalmas hadi seregök. A' beduínok ugyan mindnyájan engedelmeskedtek a' fejedelemnek, részszerint kötelességből, részszerint mert prédát reménylettek: hanem ők csak afféle feudális hadat formáltak, saját költségen és legfelebb 40 — 50 napig szolgálván. Ibn Szaud, horani táborozásában, hol legnagyobb riadalmat okozott és 35 helységet kiprédált, mint mondják, alig vezete 6000 embert.

Ibn Szaud okos és derék ember lehetett. Közönséges lakhelye egy hegy alatt vala Derajé felett. Itt fogadá 's táplálá számos vendégeit, kik minden nap, minden felül százan meg százan érkeztek, vagy csupán tiszteletére, vagy igazságot keresni. Egyetlenegy pompa, melly által magát más szegény beduintól megkülönbözteté, abban állott, hogy jobbacska féle posztóból készült köpönyeget viselt, és asztalára minden nap riskását 's bárányhúst tétetett. Burckhardt szerint ezen csekély vendéglés is bele került évenként legalább 10—12 ezer font sterlingbe: a' mi szinte hihetetlen. A' tudományt erősen pártolá, 's Derajébe gyűjte valamennyi jeles tudóst és költőt az országból. Minden estve válogatott társaságot láta, 's a' Korán' olvasásával és magyarázásával, mellyben igen jártasnak mondatik, mulatá magát. Beszélik, hogy házi életben szeretetre méltóbb embert gondolni sem lehet, mint Ibn Szaud volt.

A' fényes porta soha sem szünt meg az egyiptomi pasát a' wahabiak ellen, kik egyszerre mind világi hatalmát, mind vallását megtámadták, felszólítani. Ali pasa, saját hatalma' bizonytalan volta miatt, sokáig nem akara olly veszedelmes bajba keveredni: hanem elérvén Egyiptomban majdnem tökéletes függetlenségét, kedve lőn Arabországot is meghódítni. Elküldé tehát Tuszun fiát egy kis hajós sereggel és 3000 emberrel; kicsiny de jól gyakorlott sereg, mellyről senki sem kételkedett, hogy a' wahabiak' gyakorlatlan csordáit, mellyek közt némellyek csak erőltetve engedelmeskedének, másokhoz meg a' megvesztegetés igen könnyen férhete, meg fogja győzni. Tuszun 1812ben kiköt Jambóban 's Medina felé indul; de a' Szafrán túl, egy igen meredek és szoros völgyben, egyszerre minden bérczről wahabiak léptetnek feléje, 's ő magát egész hatalmok által körülvétetve látja és tökéletesen megveretik. Seregéből csak némelly maradék érkezett meg Jambóban szaladva.

De a' wahabiak nem tudák jól használni győzödelmöket, hanem szokások szerint, hazájokba vissza-

tértek, gondolván, hogy minden hasonló megtámadást szinte azon módon vissza fognak verhetni. Ali pasa nem sokára új és nagyobb hadat külde fiának, ki is azonnal Medinát megszállja, 's nyakas ótalom után megadásra kényszeríti. Ezután Mekka nyitá meg kapuit 's a' bucsuba járás ismét pompával kezdett gyakoroltatni 1813ban. Mindazáltal a' wahabiak még koránt sem voltak vagy megrontva vagy megalázva: folyvást repkedtek a' törökök körül 's némelly csekély harczokban győzni is tudtak. Ali pasa, látván, hogy ha jobban meg nem veri őket, Arabországban nem parancsolhat, sőt meg sem maradhat, eltökélé: legelőször is gazdag ajándékkal vesztegetni a' különben büszke és makacs, de az aranynak még is fejet hajtó beduínokat, azután erős haddal egyenesen Nedzsedbe, a' wahabiak' szivébe, rohanni. Ibn Szaud meghalt: hanem fia Abdalláh ki még nagyobb vitéznek tartatott, 1815ki januariusban 25,000 könnyü fegyverü embert, többnyire teveháton, rossz rendben vezet az ellenség eleibe. Biszet városánál egymásra akadnak. Míg a' wahabiak a' meredek és hegyes völgyes vidéket el nem hagyják, az egyiptomi sereg sehogy sem boldogulhat ellenök. Ezt látván Ali, visszavonul 's ellenségét a' síkságra csalja, hol az egyiptomi nehéz lovassággal rajta rohanván, tökéletesen megveri, 's 5000 emberét elejti, egész táborát 's majdnem valamennyi tevéjét elfogja.

Ezen győzödelem után sok, eddig kétlő seik Alinak hódolt. A' pasa pedig egész seregéből csak 1500 embert és 300 lovat, valamennyi magával vitt és elfogott tevéből, melly 10,000 is lehetett, csak 300 hozott vissza; 's tehetetlen lévén most mindjárt támadólag harczolni, míg az ellenség új erőt gyüjtött, megparancsolá Tuszunnak, kössön békességet. Seregét Egyiptomba visszahíja, bizonyos szándéka lévén, a' békességet csak addig tartani meg, míg bizonyos nyereséggel meg nem ronthatja. Készül tehát teljes erejével, 's 1816ban második fiát, Ibrahim pasát, a' legtüzesb és keményebb katonát minden rokonai közt, erős had-

dal, fő vezérül 's olly meghagyással küldi Arabországba, hogy a' wahabiakat addig üldözze, míg tökéletesen megrontja. Itten szakad vége Burckhardt' elbeszélésének: de más utasok, különösen Webster által tudjuk, hogy Ibrahim elég hosszas és kemény harczolás után, czélját tökéletesen elérte, elfoglalván az ellenség' fővárosát. Az arabok őt országok' ostorának, 's Derajé' átkának nevezik. Ali Pasa egyszer megharagudván, megesküdt, hogy Derajét úgy elrontatja, hogy követ sem hágy egymás felett, melly kegyetlen fogadásnak Ibrahim lőn végrehajtója. Derajé földig lerontatott; nyomorult lakosai a' pusztába szaladván, hogy éhen ne veszszenek, a' hol lehetett, menedékhelyet kerestek. Abdalláh egész háza' népével fogva vitetett Kahiróba, hol megérkezése 1818ki novemberben hét napi pompával ünnepelteték. Azután Konstantinápolyba küldeték, hol őt lelketlen ellensége három nap az utczákon hurczoltatván, lenyakaztatta.

Mind ezen szép és környülállásos tudósítások mellett, mellyeket Burckhardt ada, koránt sem ismerjük még tökéletesen Arabország' belső részeit. Syriáról 's az Euphrat' mellékéről száz meg száz a' híradó, de Arabország' szivébe, hol a' beduínok eredeti valóságokban tanyáznak, senki sem bocsátkozik. Nem is csoda, mert Burckhardt is azt mondja, hogy ott az ember bármelly hatalmas ajánlással sem mehet semmire, 's minden szerencsét egyedül önnön ügyességének köszönhet.

A' *Bulletin universel des sciences* 1831. Sect. 6. Nro 4. szerint.

PETROVICS FRIDRIK,
m. t. társasági r. tag.